

Het Verhaal van Woerden

Verhaal 13 De Spaanse overheersing

Verzet

In de 16^e eeuw vormen het huidige Nederland en België het gebied "de Nederlanden". Het maakt deel uit van het Keizerrijk van Karel V. In 1555 wordt zijn zoon Filips II koning van Spanje en Heer der Nederlanden. Onder zijn bewind heft hij hoge belastingen en beperkt hij de macht van de lage adel. Bovendien wil hij een einde maken aan de "ketterij" van het protestantisme, met stromingen als die van Calvijn en Luther. In de Nederlanden leidt dat allemaal tot grote onrust. In 1566 slaat de vlam in de pan. Groepen burgers, gesteund door lage adel, bestormen de kerken en vernielen de beelden. De Beeldenstorm werkt aanstekelijk en op steeds meer plaatsen breekt verzet uit. Maar de stadhouders, aangesteld door de koning, komen niet massaal in opstand en sommigen blijven zelfs fel koningsgezind. Slechts enkelen, zoals Willem van Oranje, graaf Lamoraal van Egmont en Filips van Montmorency, beter bekend als graaf Horne, maken een zwak bezwaar tegen de koning. De laatste twee moeten dit in 1568 bekopen met hun onthoofding op de Grote Markt in Brussel. Willem van Oranje, stadhouder van Holland en Zeeland, wordt uiteindelijk de leider van het verzet. Als koning Filips een groot leger stuurt onder aanvoering van de hertog van Alva, is de opstand een feit. Het wordt de aanleiding voor de Tachtigjarige oorlog.

Uitzonderlijk Woerden

Verschillende steden in Holland en Zeeland kiezen de kant van de opstand en van de prins van Oranje. Soms vrijwillig, soms gedwongen. De eerste stad die door de rebellen wordt ingenomen is Brielle of Den Briel, op 1 april 1572. De laatste die zich bij de opstand aansluit is Amsterdam, in 1578. Woerden kiest in 1572 al voor de Prins en tegen de hertog van Alva en zijn troepen. De stad verkeert in een bijzondere situatie. In de meeste andere steden zijn de prinsgezinden aanhangers van het calvinisme, de nieuwe leer volgens Calvijn. In Woerden is echter het lutheranisme, de nieuwe leer volgens Luther, de belangrijkste nieuwe godsdienst. Pas nadat de Prins garandeert dat het lutherse geloof ongestoord mag worden beleden, wil het stadsbestuur de aansluiting steunen. Op 8 augustus 1572 worden de stad en het Kasteel versterkt met 100 soldaten onder de prinsgezinde jonker Adriaan Duyk en wordt de grote kerk (de huidige Petruskerk) van Rooms-Katholiek naar luthers omgezet. Bijzonder is ook dat de

Beeldenstorm aan Woerden voorbijgaat. Het katholieke kerkbestuur ziet de bui al hangen en besluit om zelf de beelden weg te halen en onder de grond te verstoppen. In de twintigste eeuw zijn ze deels herontdekt en te bewonderen in de Petruskerk.

Rust verandert in ellende

De eerste jaren van de opstand heeft Woerden relatief weinig last van de Spanjaarden, ook omdat Woerden en omgeving niet rechtstreeks onder koning Filips II vallen, maar in onderpand zijn aan een van zijn legerofficieren, de hertog Erik van Brunswijk. Die laat zich zelden zien in Woerden. Het bestuur van de stad laat hij over aan een baljuw en het beheer van het Kasteel aan een kastelein. Door de aansluiting van Woerden bij de Prins van Oranje gaat het benoemingsrecht van bestuurders over op de Staten van Holland. Erik van Brunswijk raakt in 1572 dus het merendeel van zijn rechten kwijt. Dat pikt de Spaanse koning natuurlijk niet. In 1575 komt er aan de rust een einde. De graaf van Hierges trekt in augustus vanuit het oosten met een groot Spaans leger naar Holland. Het stadje Oudewater wordt het eerste doel: na drie weken wordt het veroverd waarbij de Spanjaarden gruwelijk huis houden, de stad plunderen en een groot aantal inwoners vermoorden. Daarna is Schoonhoven aan de beurt, dat zich op 24 augustus na onderhandelingen aan Hierges overgeeft. Daarna is Woerden aan de beurt.

Beleg

De graaf van Megen, een ondercommandant van Hierges, begint op 8 september 1575 met het beleg van Woerden. In de stad is men al enigszins voorbereid: er zijn voorraden voedsel, tegenstanders zijn de stad uitgejaagd en het land rondom Woerden staat voor een deel onder water. De Spanjaarden bouwen verschillende schansen om de stad, waar soldaten gelegerd worden die moeten voorkomen dat er mensen of goederen van en naar de stad worden vervoerd. Zo zijn er bijvoorbeeld de kruisschans bij de huidige Blokhuisbrug en de Vossenschans in de polder Snel. De belegeraars hopen Woerden uit te hongeren. Maar in de stad doet men er alles aan om dit te voorkomen. Er wordt noodgeld geslagen en de Woerdenaars weten toch nog regelmatig tussen de schansen door te glippen om met bootjes voorraden binnen te smokkelen. Zo houdt Woerden het bijna een jaar lang uit. Maar de toestand wordt uiteindelijk nijpend.

Wonder en redding

De bevolking bidt God om hulp onder leiding van de Lutherse predikant Jan Saliger en dan ... gebeurt er een wonder. Plotseling zwemmen er tal van grote vissen, vermoedelijk snoeken, door de Rijn, die dan nog door de stad loopt. Je kunt ze gemakkelijk vangen, klaarmaken en opeten. Dit is een geweldige opsteker en goed voor het moreel. Een gebrandschilderd raam in de Petruskerk herinnert aan dit wonder. Later is het fenomeen toegeschreven aan een combinatie van natuurlijke oorzaken en de lage waterstand in het ondergelopen gebied. In juli 1576 werd de toestand onhoudbaar. De Spanjaarden beginnen steeds scherper toe te zien op de smokkelarij en bevoorrading en gaan zelfs regelmatig het gevecht aan. De redding komt in augustus. Er breekt muiterij uit onder de Spanjaarden die in de Zuidelijke Nederlanden

gelegerd zijn rond Aalst. Ze hebben al maanden geen soldij gehad en weigeren nog langer te werken. Op 24 augustus 1576 ontruimen de "Woerdense Spanjaarden" de schansen en vertrekken om in het zuiden de muiterij de kop in te drukken. Woerden blijkt, net als Leiden en Alkmaar, het Spaanse beleg te hebben weerstaan. Maar dat levert helaas geen plaats op in de geschiedenisboeken. Niettemin vierden de Woerdenaren bijna honderd jaar lang op deze augustusdag hun bevrijding. Totdat een nieuwe ramp – de Franse bezetting in 1672 – het oude leed laat vervagen.

Meer weten?

Algemeen:

- Parker, Geoffrey *Van Beeldenstorm tot Bestand* (Bussum, 1978)

Woerden en omgeving:

- Helvoort, C.J.A. van *Hoofdstukken uit de geschiedenis van de stad Woerden* (Hilversum, 1952), pp. 119-127
- Plomp, Nico *Woerden 600 jaar stad* (Woerden, 1972), pp. 100-110
- Stoppelenburg, Nettie *De Oudewaterse moord* (Oudewater, 2005)
- End, C. van den *Het wonder van Woerden* (Barneveld, 2014) jeugdboek, vanaf 12 jaar

Rechten

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van de tekst is toegestaan onder vermelding van "Bron: Het Verhaal van Woerden".